

A filozófia látásmódjai

BEVEZETŐ

Kampis György

a tudomány doktora, egyetemi docens,
ELTE Tudománytörténet és Tudományfilozófia Tanszék vezetője

Az alábbiakban öt írás következik a filozófia jelenlegi helyzetéről. A *Magyar Tudomány* szerkesztőségének megtisztelő felkérése egyben alkalom arra is, hogy a bevezetőben röviden bemutassam a filozófiai gondolkodás néhány – a többi tudományág felől nézve talán meglepő – általános vonását. Az ugyanis, hogy milyen a filozófia helyzete Magyarországon és világszerte, összefügg azzal a kérdéssel, hogy valójában mi a filozófia feladata. Ezt pedig, bármilyen furcsa is, nem olyan könnyű megválaszolni. Néhány, a nemzetközi tendenciákat is figyelembe vevő észrevétel mindazonáltal tehető. Mostanában a leggyakrabban ilyen önmeghatározásokkal találkozni: a filozófia

- gondolkodási technikák kipróbálása és bejáratása
- reflexió a tudomány, a társadalom, az élet kérdéseire, a változó világra
- nézetek egymáshoz való viszonyának tisztázása
- háttérnyújtás a tudomány, a politika és más területek számára
- egyetemes eszmetörténeti kutatás, hagyományápolás és -közvetítés
- a lét alapkérdéseivel való foglalkozás, értelmezés az egyéni élet számára, vigasztalás.

Valószínűleg mind helytálló jellemzés, és feltehetően elfeledkeztem még néhányról. A filozófiáról mindezek fényében lehetetlen egyetlen célt követő, jól meghatározott feladatot teljesítő tudományágként beszélni. Ezért azt is nehéz megmondani, mikor végzi jól a dolgát. Egyszerre jellemzi a többi tudományban is megtapasztalt szakosodás és egy ennek ellenálló törekvés, amely a nagygyarázati hagyományok életben tartását, a filozófia valamennyi felsorolt (és fel nem sorolt) feladatának egyszerre művelését jelenti. Arra a kérdésre, hogy melyik az „igazi” filozófia, csak programatikus válasz adható, s ennek a válasznak a függvénye lesz, milyenek látjuk a filozófia helyzetét.

Nem járunk sokkal jobban, ha a filozófia feladatai helyett a területeit és megközelítéseit vesszük szemügyre. Egy rövid felsorolás meggyőzősége: logika, metafizika, filozófiatörténet (a maga számos korszakával), tudományfilozófia, naturalista filozófia, analitikus filozófia, nyelvfilozófia, tudatfilozófia, politikai filozófia, etika, esztétika, jogfilozófia, történelemfilozófia, társadalomfilozófia, vallásfilozófia, ökológiai és feminista filozófia – és akkor még nem beszéltünk az egyes tudományok (matematika, fizika, biológia, pszichológia, antropológia, sőt újabban a kémia, a földrajz) filozófiájáról, a ma egyre

népszerűbb gyerekfilozófiáról meg számos egyébről, köztük a területi felosztásnak fitytyet hányó fenomenológiáról, hermeneutikáról, a posztmodern filozófiákról, a pragmatizmusról és a többről, valamint ezek lehetséges különféle kombinációiról. Ezek mind egyikének (többé-kevésbé) léteznek hazai képviselői, s hogy nemzetközileg nézve milyen mértékben divergens a filozófiai gondolkodás, azzal kapcsolatban pedig hadd utaljak a nagyszámú internetes filozófiai gyűjtemény közül a talán legjobbra, mely több száz alapvető területtel és megközelítéssel kapcsolatban gyűjt információt (Suber 2001).

A filozófia sokfélesége adottság. Felszámolására nemcsak, hogy nem történik kísérlet, de egy ilyen kísérlet roppant heves (és tegyük hozzá, jogos) ellenállást váltana ki, nem csak a filozófián belül. Ennek magyarázata abban keresendő, hogy a filozófia – bár ma nem szeret ebben a szerepben tetszelegni – mégiscsak a legáltalánosabb emberi gondolkodási terület, ennek korlátozása pedig magának a szabad gondolkodásnak az értelmét kérdőjelezné meg. Így (ha nem is mindig békésen, de szükségképp tartósan) egymás mellett élnek a filozófia egymást kizáró megközelítései.

A mostani összeállítás már csak terjedelmi okból sem vállalkozhatott arra, hogy ezt a tematikai és szemléletbeli gazdagságot a helyzetkép kedvéért megszólaltassa. Ez nem is szükséges, hiszen a közelmúltban számos kiváló általános összefoglaló született. Közülük kiemelkedik a Nyíri Kristóf akadémikus szerkesztette *Filozófia az ezredfordulón* c. kötet (Nyíri 2000), mely az azonos nevű konferencia kiadványa, és a hazai filozófia szinte teljes körképét nyújtja. Ugyancsak említést érdemel a Perecz László szerkesztette, éppen a *Magyar Tudomány* hátsólapján megjelent közelmúltbeli összeállítás (Perecz 2000). Egy-egy szűkebb filozófiai szakterület is megrajzolta részletes önarcképét, a tudomány-filozófia hazai műhelyeit

Ropolyi László mutatta be a *HOPOS* (History of Philosophy of Science) nemzetközi szervezet számára (Ropolyi 2001), a vallás-filozófiát pedig a *Világosság* című folyóirat különszáma (2000).

Úgy gondolom, érdemes egy pillanatra visszatérnünk a gondolkodási stratégiák vagy technikák kérdésére. Ennek két oldala van. Egyrészt gyakran hallani, és nem is alaptalanul, hogy a filozófus olyan ember, akinek mindegy, hogy *min* gondolkodik, de nem mindegy, *hogyan* gondolkodik. Ez a szólás a filozófiát tartalomfüggetlen vállalkozásként mutatja be, amit alátámaszthatunk például azzal a figyelemreméltó nemzetközi adattal is, hogy a filozófiai fokozattal rendelkezők elhelyezkedési mutatói jobbak szinte valamennyi egyéb (humán és reál) szakterületénél. A ma elterjedt piaci szemléletet követő szóhasználattal élve: a filozófia egyetemes készségeket nyújt, a legjobban konvertálható tudás. De ez csak az egyik aspektus. A gondolkodási stratégiáknak tartalmi vonásaik is vannak, ez eredményezi, hogy a már említett módon, nagyobb programokba szerveződnek. Egy lehetséges értelmezés szerint a filozófia helyzete a filozófiai programok helyzete; itt is ezt a képet sugalljuk. Már csak azért is, mert fontosnak tartom ennek az összeállításnak a révén is jelezni: több, mint tíz évvel a rendszerváltás után hazánkban is léteznek meghatározó filozófiai programok.

Természetesen egy ilyen korlátozott összeállításból bántóan sok minden kimarad. A teljesség igénye nélkül mindössze öt olyan írást mutatunk be, amely a filozófia egy-egy erőteljes látásmódját képviseli. Ezek (gondolatjellel jelzem az őket bemutató szerzőket): a filozófiatörténetből építkező kommunikációfilozófia (a filozófia szociologizáló megközelítése) – Nyíri Kristóf; az analitikus filozófia és a nyelvfilozófia – Kelemen János; a kontinentális filozófia – Vajda Mihály; a tudományfilozófia – Fehér Márta; a naturalista filozófia – Kampis György.

Bevezetőm java részében az eltérésekről beszéltem. A filozófia különféle látásmódjai között fennálló szoros kapcsolatra és bizonyos szerény konvergenciára utal ugyanakkor, hogy bár az itt következő összeállítás írásai tematikailag sokfélék, ráadásul nagyjából egyidőben és egymás ismerete nélkül születtek, már a bemutatás módszerét is különféleképpen fogva fel, mégis fontos

tartalmi kapcsolatok fedezhetők föl közöttük. Ez nem volt tervezett, de aligha lehet véletlen. Együttesen kirajzolnak egy olyan gondolkört, mely tudás és tudomány viszonyáról, a tudás alapjairól, propozicionalitás és nyelv kérdéséről, igazság és bizonyíthatóság viszonyáról szól – az egyes programok felfogásában értelemszerűen különféleképpen.

IRODALOM:

Nyíri, K. (szerk. 2000): *Filozófia az ezredfordulón*, Áron Kiadó, Budapest.
Perecz, L. (szerk. 2000): Körkérdés a magyar filozófiai hagyományról, *Magyar Tudomány*, 2000/08, 981-1026.
Ropolyi, L. (2001): Report on HOPOS-re-

lated resources in Hungary, <http://hps.elte.hu/Hopos-Hu.html>
Suber, P. (2001): <http://www.earlham.edu/~peters/gpi/topics.htm>
Világosság (2000): Vallás az ezredfordulón, 41, 2000/8–9, augusztus-szeptember.

